

Život Grčke i Rima – sklapanje braka

Temelj svake zajednice gotovo oduvijek bila je porodica. Kao što su svi običaji vezani za porodicu bili brižljivo njegovani, tako je i sklapanje braka zauzimalo važno mjesto u životu svakog i Grka i Rimljanina.

Brak je, kao i sve društvene tekovine, prolazio kroz mnoge promjene. Mijenjanjem odnosa matrijarhata i patrijarhata mijenjao se i brak. Uloga žene sve je više slabila. U Grčkoj su te promjene od minojskog doba do 5. st. dovele do gotovo potpunog gubitka ženske slobode. U Rimu će žena steći i uživati mnogo veću slobodu.

Kada se govori o braku u Grčkoj, obično se misli na antički, jer je o njemu sačuvano najviše podataka. Postojale su naime velike razlike, kako vremenski tako i prostorno uvjetovane. Brak kakav opisuje Homer razlikuje se od onog koji nam je poznat kod kasnijih autora.

Homer navodi da brak počinje prosidbom. Mladić prosi djevojku kod njenih roditelja i nudi vjenčane darove (ἔδνα). Izbor mladoženje nije prepušten djevojci, već o tome odlučuje njen otac. On ne gleda samo na bogatstvo već na vrline prosca, a ponekad se osvrće i na želje mladih. Brak je svet i sklapa se po utvrđenom obredu. Muž postaje gospodar u kući, ali ženu voli i poštuje. Žena je vezana uz kuću i većinu vremena provodi u njoj, ali nije otcijepljena od svijeta. Ženska sloboda izlaženja i zalaženja u muško društvo tek je kasnije drastično smanjena. Ne toliko u Dorana i Eoljana, koliko u Jonjana u Aziji i Atici. Kako je plemstvo, a kasnije i imućniji slojevi, dobivalo više prava i vlasti u državi, to su više vremena muškarci provodili na Agori, sudovima i skupštinama i sve se više otuđivali od kuće. Međusobno su se družili i posjećivali, a žene su ostajale u kućama. Iako je žena ovdje zadržala svu vlast i bila gospodarica (δέσποινα), živjela je odvojeno u ženskim odajama, gineceju.

Brak se sada sklapa više zbog vjerskih i društvenih obaveza nego iz naklonosti i ličnog zadovoljstva. Uglavnom se lišava nježnosti i stvarne ljubavi, a glavni cilj postaje rađanje djece. Potreban je zakonit muški potomak da se ne zatre rod, da se poštuje uspomena na oca, da bogovi i grobovi porodice ne ostanu bez žrtve a imetak bez nasljednika.

Brak se sklappao po utvrđenom obredu. Djevojčin κύριος (otac, odnosno brat ili skrbnik) birao je muža. Vjerojatno se u mnogim slučajevima pitala i djevojka, ali njeno mišljenje nije bilo od velike važnosti. Nije ni mogla o tome odlučivati kad gotovo da i nije izlazila iz kuće, niti je imala priliku da se upozna i družiti s mladićima, a kamo li i zaljubi. Brak je u Grčkoj bio sklopljen posao. Tek su stoici pod rimskim utjecajem ponovo počeli pridavati važnost i bračnoj ljubavi.

Brak se, kao i svaki posao, sklappao usmenim ali svečanim dogovorom. Taj postupak »uručivanja zaloga« (ἔγγυθη), odgovarao bi donekle našim zarukama. Budući da se čitav dogovor odvijao usmenim putem, prisutni su bili i svjedoci kako bi mogli potvrditi da je do njega zaista i došlo. Vjenčani su darovi, kojima je kod Homera mladoženja kupovao djevojku, ukinuti. Zaruke su, kao i svaka svečano zadana riječ, imale veliku važnost kod Atenjana, i brak je od dana zaruka bio zakonski punovažan.

Nikakav propis koji bi se odnosio na dob ili srodstvo budućih supružnika nije postojao. Brak se mogao sklopiti i među bliskim rođacima. Djevojka se mogla udati čim je sazrela, ali se uglavnom čekalo da navrší četrnaest ili petnaest godina. Muškarac se nije ženio

prije punoljetnosti, tj. prije navršenih osamnaest godina, ali najčešće je to bilo i mnogo kasnije. Hesiod je, na primjer, preporučio da se muškarac navršivši trideset godina oženi šesnaestogodišnjom djevojkom. Često je razlika u godinama među supružnicima bila vrlo velika.

Ubrzo nakon zaruka slijedi i glavni ženidbeni obred ($\gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$), preseljenje mladenke u suprugovu kuću. Obred se obično održavao zimi, i to za vrijeme punog mjeseca. Najčešće je to bio mjesec $\Gamma\alpha\mu\eta\lambda\omicron\omega\upsilon\upsilon$ (»mjesec vjenčanja«), današnji siječanj, koji je i bio posvećen Heri, zaštitnici braka.

Obredi i žrtvovanja počinjali su već dan uoči vjenčanja. Prinosile su se žrtve bogovima, a djevojka je zavjetovala svoje igračke i predmete među kojima je provela djetinjstvo.

Na dan vjenčanja kuće mladenaca ukrašavale su se vijencima od maslinova i lovorova lišća. Sa svetog vrela, u Ateni je to bila Kaliroja, čitava je povorka donosila vodu za kupanje mladenke. Mladenci su oblačili svečanu odjeću, a kosa im je bila ovjenčana mirtom ili bršljanom. Mladenka je imala lice prekriveno velom. Mladoženja dolazi po djevojku u njezinu kuću, gdje se prinose žrtve i priređuje gozba. Priređivala su se tradicionalna jela, među kojima i kolač od sezama kao simbol plodnosti. Gozbi su smjele prisustvovati i žene, ali su sjedile odvojeno od muškaraca. Goste je obilazio dječak koji je nosio košaricu i nudio kruh uz obredne riječi: »Utekoh zlu, nadoh bolje.« Navečer poslije gozbe formirala se povorka koja je pratila mladu u njen novi dom. Sudionici su bili ovjenčani mirtom, nosili baklje i pjevali svadbene pjesme. Mladenka i mladoženja vozili su se u kolima. Mladenka je sa sobom nosila tavu i sito, kao simbole kućnih poslova. Na ulazu u novi dom čekala bi je njezova majka. Mladenku su obasipali orasima i suhim smokvama i nudili komad kolača od sezama i dunju ili datulu kao simbole plodnosti. Mladenci zatim odlaze u bračnu odaju ($\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\mu\omicron\varsigma$), a mladići i djevojke iz pratnje šale se i pjevaju, dok jedan mladoženjin prijatelj ($\theta\upsilon\rho\rho\rho\acute{\sigma}$) ostaje na straži pred vratima.

Slavlje se nastavljalo i slijedećeg dana kada su mladenci primali poklone. Uskoro je mladoženja napravio i gozbu za pripadnike svoje fratrije, da bi objavio svoje vjenčanje.

Između obreda u Grčkoj i u Rimu postojale su sličnosti. I u Rimu izbor mladenke ili mladoženje pripadao je očevima. Kako je slabila vlast oca porodice (*patria potestas*), mijenjao se i taj običaj. U doba carstva brak se više ne sklapa prisilom, a u doba cara Hadrijana slobodan pristanak mlade nužan je uvjet za sklapanje braka. Prema propisu koji je postojao u Rimu djevojka se mogla udati sa dvanaest, a mladić sa četrnaest godina, ali obično su se vjenčavali kasnije.

U Rimu su u doba republike postojale tri vrste vjenčanja. *Confarreatio* — brak koji su sklapali patriciji po ustaljenom vjerskom obredu, u kojem su supružnici prinosili kolač od žrtvenog brašna Jupiteru Kapitolijskom. *Coemptio* — koji se zasnivao na fiktivnoj prodaji djevojke, a sklapali su ga uglavnom plebejci. Vjenčanje *per usum* — po kojem se veza legalizirala nakon godinu dana zajedničkog života, a da žena nije izbivala izvan kuće tri dana i tri noći. Ovi oblici s vremenom su napušteni i zamijenio ih je oblik koji je vrlo sličan i današnjem, kršćanskom obredu.

Vjenčanju su, kao i u Grčkoj, prethodile zaruke. U Rimu one nisu imale tako veliku važnost, ali su zato bila dobra prilika za slavlje i veselje. Zaručnici su na zajedničkoj gozbi pred svjedocima, rodbinom i gostima dali jedno drugome obećanje, a mladoženja je poklanjao zaručnici darove i simbolični prsten. Djevojka je prsten odmah stavljala »na onaj prst lijeve ruke do maloga prsta«. Zanimljivo je objašnjenje koje navodi Aulo Gelijs zašto je odabran upravo taj prst na kojemu se i danas nosi vjenčani prsten i koji zbog toga nazivamo prstenjakom. Smatrali su naime da postoji vrlo tanak živac koji polazi baš od tog prsta i dopire do srca.

Obred je počinjao već dan uoči vjenčanja. Kosa mladenke uređivana je na poseban način na koji su je inače nosile vestalke. Kosa je dijeljena na šest pletenica i vezivana vunanim vrpčama (*seni crines*). Mlada je svoje igračke i lutke žrtvovala bogovima — Larima.

Na dan vjenčanja svečano odjevena zaručnica primala je u svojoj kući zaručnika i njegove roditelje i prijatelje. Odjeća se sastojala od tunike bez poruba (*tunica recta*), vezane vunanim pojansom s dvostrukim čvorom (*cingulum herculeum*). Povrh toga stavljao se ogrtač šafranove boje (*palla*). Jednostavno ispletena kruna (u Cezarovo i Augustovo doba od mažurane i vrbene, a kasnije od mirte i narančina cvijeta) stavljala se na glavu i pridržavala veo koji je prekrivao gornji dio lica. Veo je bio narančaste boje s plamenim odsjajima i zbog toga je i nazvan *flammeum*. Kad su se svatovi skupili, odlazili su svi zajedno do nekog svetišta ili u kućni atrij da prinesu žrtvu bogovima. Nakon žrtvovanja, *auspex*, neka vrsta obiteljskog vrača, u prisustvu svjedoka (obično ih je bilo deset) potvrđivao bi naklonost bogova. Bez te naklonosti ženidba ne bi bila valjana. Sklapao se i ugovor na koji su svjedoci stavljali svoj pečat. Mladenci su zatim izmijenili svoj pristanak riječima: »*Ubi tu Gaius, ego Gaia*« (Gdje si ti Gaj, ja ću biti Gaja). Nakon završetka obreda jeo se kolač od krupe (*far*) i veselje i gozba nastavljali su se u mladenkinoj kući do večeri. Mladenka je zatim praćena u povorci odlazila u kuću mladoženje. Na čelu povorke bili su svirači flaute i pet zubljonša. Mladenkine pratilje nosile su simbole njenih vrlina i kućanskih poslova, preslicu i vreteno. Na vratima kuće čekali su je mladoženjini prijatelji. Oni su je prenijeli preko praga, a muž joj je pružio simbole života — vatru i vodu. Najstarija pratilja odvodila je mladenku do bračne postelje. Dok joj je muž skidao ogrtač, svi su se pratioci diskretno povukli.